

Etnografska zbirka Mestnega muzeja v Ptujju

Stanje etnografske zbirke v Mestnem ptujskem muzeju je povezano z delovnim programom ptujskega muzeja v preteklosti. Do osvobojenja je to bil arheološki muzej s prvenstveno nalogo zbirati spomenike rimskega Poetovija in v drugi vrsti krajevni muzej z zbirko s Ptujem povezane mestne in meščanske preteklosti.

Etnografsko gradivo se je tako v ptujskem muzeju zbiralo samo posredno, v kolikor je bilo glasnik zgodovine mesta Ptujja in zaradi tega ptujski muzej do danes posebne etnografske razstave tudi nima. Zbrano gradivo je po obsegu sicer skromno, po svojem pomenu pa precejšnje.

V prvi vrsti moramo omeniti v muzejskem arhivu franciscejske zemljiške knjige, številne cehovske svoboščine in prepis rokopisne S. Povodnove zgodovine Ptujja iz 1825, ki vsebuje s poglavji o sejnih, letinah, kulturah tal ter življenju Ptujčanov in okoličanov upoštevanja vredne etnografske doprinose. V muzejski knjižnici so bila sčasoma zbrana dela (ČZN, E, GV, Glasnik etnografskega muzeja u Beogradu, Blätter für Heimatkunde, Drobnjaković, P. Z. Petrović, Karlovšek, Geramb, Graber, Haidung, Spamer, Theiss i. dr.), ki zamorejo služiti etnografskemu interesu kot začetni etnografski priročniki. Etnografsko zbirko samo pa sestavlja gradivo, ki pripada po izvoru in smotru istočasno tako meščanski kakor podeželski kulturi. To so predvsem izdelki in predmeti ptujske meščanske obrti: kositer, medicarski modli, barvarski klišejji, sodarsko orodje, nadalje manjša, a zelo raznovrstna keramika, kjer pa ni povsem jasna provenienca, ključavnice in ključi, kolovrati in sadne ali vinske stiskalnice ter sodi; najmanj sta zastopani hišna oprema ter likovna umetnost.

Preobrazba naše podeželske proizvodnje s Titovo petletko je postavila Mestni muzej v Ptujju pred nujno nalogo, da zbere razpoložljivo etnografsko gradivo v ptujski okolici in v Halozah. Pričel je to delo v zvezi z vinarskim oddelkom muzeja, kateri se bo reorganiziral v etnografsko razstavo našega vinogradništva in to na podlagi zbiranja gradiva na terenu, katerega pripravlja v sodelovanju s ptujskim Muzejskim društvom ter OLO in za kar so priprave že v teku. Zbiranje etnografskega gradiva in organizacija etnografske razstave v obliki etnografske slike našega vinogradništva predstavlja enega od sektorjev delovnega programa Mestnega muzeja v Ptujju.

Franjo Baš

Etnografska zbirka muzeja v Krškem

Po iniciativi takratnega zdravnika v Sevnici dr. Dr. Mušiča je bilo pred enim desetletjem ustanovljeno Muzejsko društvo za okraja Brežice in Krško. Sedež društva je postalo Krško, ker je društvo predvidevalo za svoj delovni program v prvi vrsti raziskovanje rimske postojanke Neviodunum in pa ker je zamoglo najprej rešiti vprašanje muzejskih razstavnih prostorov z raz-

položljivo poznobaročno Auersbergovo zadužbino v Krškem, kjer je dne 10. novembra 1940 pok. konservator Fr. Mesesnel novi muzej uradno odprl.

Preden pa je zamoglo novo Muzejsko društvo pričeti svoje nameravane poglavitno delo, to je študij spomenikov Neviouduna, je hitlerjevska Nemčija Jugoslavijo okupirala ter konec leta 1941 izselila slovensko prebivalstvo spodnjega Posavja v Nemčijo in na njegovo mesto naselila v prvi vrsti Kočevarje. V zvezi s tem okupatorskim preseljevanjem in naseljevanjem posavskega prebivalstva je nastala etnografska zbirka muzeja v Krškem, ko so posamezni v poštev prihajajoči etnografski inventar izseljencev spravili v krški muzej in pa ko so Kočevarji v spomin na dolensko Kočevsko pripeljali s seboj manjšo kočevsko etnografsko zbirko; obojni inventar je bil nameščen v bivši krški sirotišnici, hiši smrti J. V. Valvasorja. Etnografska zbirka muzeja v Krškem sestoji tako po svojem izvoru iz dveh delov: večjega sestavlja etnografski inventar iz spodnjega slovenskega Posavja, manjšega pa iz Kočevskega.

Posavski etnografski material je iz stanovanjske hiše, kuhinje, stiskalnice ter kleti in iz hleva; časovno obsega XVIII., predvsem pa XIX. stoletje. Razmeščen je v pritličju muzeja tako, da imamo v veži shranila za zrnje in moko, v nadaljnjih sobah pa gradivo iz stiskalnice in kleti, nato keramiko, razsvetljava, vprego in končno v prvem nadstropju v rekonstrukciji posavske stanovanjske sobe zbran povprečni stanovanjski inventar iz sredine preteklega stoletja. V sosedni sobi pa je razmeščeno kočevsko etnografsko gradivo s primeri inventarja iz hiše, orodja pri gozdnem in poljskem delu ter s primeri domače nabožne plastike.

I posavsko i kočevsko etnografsko gradivo se je zbiralo prvenstveno pod vidikom estetskega in to predvsem dekorativnega efekta. Muzejska grupacija pa se je izvedla po enotah: klet s stiskalnico, glina, razsvetljava s treskami, vprega in končno v razstavno opremljeni stanovanjski kmetijski izbi; podobno zadnji se je v eni sobi organizirala kočevska etnografska razstava.

Raznolikost posavskega etnografskega materiala mu daje v zvezi s prekinitvijo razvoja, katerega je povzročila okupatorska izselitev Posavja 1941, svoj posebni in vsestranski pomen; tega bo v bodoče zamogel podrobno ugotoviti smotrni študij in pričujoče poročilo poskuša samo informirati o posameznih skupinah. Stiskalnici za grozdje sta po svojem izvoru stiskalnici za sadje obratno od grozdnih krniških stiskalnic v vinogradniškem Podravju in Pomurju, ki so preko fevdalnega uvoza še v zvezi z rimskimi. Sodi so vezani na tradicionalne dunajske mere in podobno lesene brente, lakovnice ali glinaste zalivalke. Njih temeljni krasilni element je vrezana brazda v izobliki raznih krožnic ter v manjši meri relief. Značilnost številnih glinastih izdelkov sta oblika in barvna enotnost; krasilna oprema n. pr. z reliefi, ki so tako pogosti n. pr. v prleški keramiki, je redka. Oblika je v zvezi z velikostjo, ki po svoji drži ustvarja merice, odgovarjajoče osebnim ali skupinskim, n. pr. družinskim potrebam po jedi, peki ali pijači. Oblika sama je nadalje značilna za pletene koše za zrnje ali moko, ki se na zunaj poleg oblike izražajo s krožno v višino rastočimi pletenimi vrvmi, pri

čemer ustvarjajo s trebuhom in vratom profile sten, ki hranijo tradicionalne izraze patriarhalne keramike. Tesarske strešne skrinje za moko na štirih nogah še varujejo tradicijo stanovanjskih in hranilnih prostorov z glinastimi ali prstenimi tlemi. V dobo prevladujoče domače produkcije in podrejenih vplivov obrtnih izdelkov na naše posavsko podeželje vodijo kolovrati, trlice, statve in motovilo, kamnit možnar ali vrsta svetilnikov za treske. Kulturno najmanj zgovorna je vprega s številnimi jarmi, ki so bili zbrani predvsem zaradi vrezanih ter vsekanih ornamentalnih vdolbin, ki pa pri tem ne pokažejo vprege v celoti, temveč enega od okraskov na lesu v času pred dvema ali tremi generacijami. Celotno je od stiskalnice do jarma vse gradivo v pretežni meri produkt domače in pa hišne obrti z močno občuteno patriarhalnostjo ter dobro ilustrira zlasti kuhinjo v vinogradniškem Posavju v času, preden je ta stopila pod vplive industrije in železniškega prometa zlasti s petrolejem.

Poleg kuhinje je v krškem muzeju z etnografsko zbirko realno ilustrirana tudi istočasna stanovanjska izba, zlasti ako jo enotno gledamo preko v pritličju razstavljenega inventarja in pa z v prvem nadstropju rekonstruirano veliko hišo. Prvi njen poudarjeni element je glinasta zelena krušna peč, na njej lesa za sušenje sadja ali bučnic in nad njo gliste; drugi je bohkov kot s štirivoglačo mizo in obstenskimi klopmi s stebrčastimi nasloni; tretji je postelja in četrti skrinje za perilo in praznično obleko. Peč z reliefiranimi polji, empirska postelja, noge mize in stolov, stilizirane po meščanskih vzorih iz konca XVIII. stoletja in podobna delitev ospredja skrinj kažejo primere uveljavljanja meščanske obrtne produkcije na posavsko podeželje. Podobno je zbirka slik na steklu, oziroma na ogledalih nazoren primer uvoza gorenjskih ter kočevskih tozadevnih izdelkov, preden je ta panoga slikarstva v drugi polovici XIX. stoletja zamrla. Izraziti primeri domače in hišne obrtne proizvodnje pa so sklednik, slikani motivi na skrinjah, svečnik, zibelka in past. Večji in trajnejši inventar je producirala meščanska obrt, manjšega in sezonsko rabljenega pa domača ali hišna, torej porabnik sam.

Posavska etnografska zbirka nam tako kaže v vsakdanjem življenju uporabljane domače hišne predmete, poleg tega pa odnose med domačo in meščansko obrtno produkcijo do njih in s tem potek njihovega razvoja. S tem ponazoruje v celoti hišno kulturo kmetske hiše v spodnjem slovenskem Posavju zlasti v začetku in sredi XIX. stoletja.

Sama v sebi manj strnjena je kočevska etnografska zbirka. Z mizo in nad njo vrsto svečnikov in svetilk, ničko, skrinjami in zibelkami ter stoli, nadalje podkvami, sekirami, pastmi, ključavnicami in ključi je istovrstna ko posavska; širša pa je z vozom s križvarkastimi kolesi, s sestavnimi deli noše kakor cikle, kobanica, peče, čutare, s kuhinjsko kozico ali etnografskimi plastikami, kjer ima posavska zbirka dejansko samo novo pridobitev kostanjeviškega soldata. Baš zaradi hotenja po vsestranosti podaja kočevska zbirka zelo številne posameznosti, ne poda pa slike neke pokrajinske etnografske kulture; važne pa so posameznosti, ko kažejo največjo povezanost kočevske etnografske kulture z ostalo Dolenjsko in poleg tega z Belo Kra-

jino. Kočevska etnografska zbirka je tako prispevek h gradivu za etnografijo Dolenjske.

Prav poseben pomen zadobi etnografska zbirka muzeja v Krškem s časom, v katerem je nastala. Po svojem nastojju je ona dokument in večni memento hitlerjevskega imperializma na slovensko ozemlje ter na življenjski prostor jugoslovanskih narodov. Etnografsko pa ima zbirka muzeja v Krškem svojo znanstveno vrednost kot regionalni dokument razvoja domače in hišne proizvodnje XIX. stoletja v vinogradniškem Posavju ter kot dokument kulturne enotnosti kočevskega etnografskega življenja z istočasnim dolenjskim in belokranjskim. Razstavnici prostori so primerni, urediti pa bo treba v bodoče tekoče upravljanje celotnega krškega muzeja in s tem tudi njenega gotovo najpomembnejšega oddelka, to je etnografske zbirke.

Franjo Baš

Etnografski oddelek škofjeloškega muzeja

Ko so škofjeloški obrtniki v poletju 1936 priredili obrtno-industrijsko razstavo, so s pomočjo profesorjev-rojakov zbrali tudi razne predmete, ki naj bi pokazali zgodovinski razvoj obrtništva. Do takrat so posamezni mojstri hranili na svojih domovih cehovske skrinjice, stare listine, ki segajo tja v XVI. stoletje, cehovske vrče, stare slike cehovskih patronov, pečatnike in razne insignije. Po končani razstavi bi se vsi ti predmeti spet razkropili po zasebnih hišah in bi bili izpostavljeni nevarnosti, da bi jih prej ali slej kak ljubitelj starin odnesel iz Loke. Da bi to preprečili, so profesorji, ki so bili doma na počitnicah, začeli akcijo za ustanovitev lokalnega muzeja. Zamislili so si zbirke, ki naj bi prikazovale kulturnozgodovinski razvoj loškega ozemlja, njegove pokrajinske in naravne zanimivosti, njegov gospodarski napredek in tudi njegovo etnografsko bogastvo.

Naslednje leto sta prof. dr. P. Blaznik in Fr. Planina vneto zbirala predmete po mestu in okolici. Veliko pomoč so jima nudili mestni obrtniki, nekateri izobraženci, posebno notar Števo Šink ter nekatere meščanske družine. L. 1938 so ustanovili Muzejsko društvo in so že naslednje leto 27. avgusta 1939 odprli muzej. Takratne zbirke so zavzemale štiri sobe v mestni hiši. Posebna zbirka je prikazovala tudi domačo folkloro. Zbiranje je bilo težavno posebno zaradi tega, ker so razni zbiralci že v prejšnjih desetletjih odnesli zelo mnogo etnografskih, zgodovinskih in umetnostnih predmetov drugam. Toda Muzejsko društvo je s posebnimi večeri in osebnimi stiki zainteresiralo meščane in okoličane in tako dobivalo še razne zanimivosti za svoje zbirke.

Med osvobodilno vojno so Nemci muzej izpraznili in razstavljene predmete zložili v kapucinsko cerkev. Po osvoboditvi so se odborniki, ki so se vrnili iz pregnanstva in taborišč, ob veliki podpori nove ljudske oblasti lotili obnavljanja in povečavanja muzejskih zbirk. Že prvo leto so priredili razstavo dokumentov iz okupacijske dobe. L. 1946 so dobili v najem del